

KATRIINA LEHTO

Terrorismin uhka Yhdysvaltojen valtopolitiikan välineenä

Katriina Lehto esittelee uusinta terrorismia käsittelevää kirjallisuutta.

■ Keväällä 2003 alkoivat syyskuun 11. päivän haavat Yhdysvalloissa hiljalleen umpeutua. Afganistanissa sen sijaan ensimmäisen kostoiskun jälkien korjaaminen oli vasta kangerrellen lähdössä käyntiin. Afganistanin operaatiostaan menestyksekkäästi suorittanut USA valmistautui kuitenkin jo syyskuussa 2001 aloittamansa ”terrorismin vastaisen sodan” seuraavaan vaiheeseen.

Irakia vastaan valmisteltu hyökkäys aiheutti maailmalla yhä enemmän hämmennystä sekä tavallisten kansalaisten että valtiojohtajien keskuudessa. Schröder ja Chirac ulkoministereineen tapasivat Berliinissä ja heidän johdolla sekä Saksa että Ranska jäivät pois USA:n johdolla toimivasta liittoumasta. Samoin teki Venäjä, jonka johtaja Putin oli myös hetkeä aikaisemmin käynyt Saksassa varmistamassa selustansa.

Mistä ”terrorismin vastaisessa taistelussa” tosiasiaa on kyse? Miksi Saddam Hussein nousi median ja maailman vahvimman valtion huomion keskipisteeksi?

Diplomaattinen vs. poleeminen näkökulma

Syyskuun 11. päivän iskuista on jo ehtinyt kulua sen verran aikaa, että tapahtumasta ja sen seurauksista on julkaistu suuri määrä kirjallisuutta myös meillä Suomessa. Niin lyhyttä, ytimekästä ja samalla yksiselitteistä selitystä terrorismille kuin monet meistä – eivät vain politiikan ja tiedotusvälineiden edustajat – toivoisivat, ei ilmiölle kuitenkaan ole olemassa.¹

Noam Chomsky on tunnettu yhdysvaltalainen toisinajattelija, jonka haastattelulau-

sunnoista on koottu kirja *New York 11.9.* Chomsky pystyy armottomilla analyyseilään tavoittamaan ne loogiset tapahtumaja ajatuskulut, jotka tekevät ymmärrettäväksi sekä syyskuun 11. iskut että USA:n vastaiskut Afganistaniin ja Irakiin.

Vielä Chomskyakin poleemisempi on toisen amerikkalaisen William Blumin teos *Roistovaltio. Maailman ainoa supervaltia.* Blum dokumentoi yksityiskohtaisesti USA:n enemmän ja vähemmän kyseenalaisia toimia eri puolilla maailmaa, joiden hän katsoo selittävän USA:ta vastaan jo ennen vuotta 2001 kohdistuneet lukuisat terroriteot; kirja ilmestyi ensi kerran vuonna 1999.

Olavi Jaman toimittama *First we take Manhattan – Terrorismi ja uusin maailmanjärjestys* luotaa syyskuun 11. päivän vaikutuksia yhdentoista suomalaikirjoittajan voimin, mm. islamin- ja mediatutkimuksen sekä ihmisoikeuksien näkökulmasta. Suomalaista näkökulmaa edustaa myös ex-ulkoministeri ja vannoutunut puolueettomuuspolitiikan kannattaja Keijo Korhonen. Hän on asunut ja toiminut pitkään myös USA:ssa joten hänen teoksessaan *Haavoitettu jättiläinen. Yhdysvallat syyskuun 2001 jälkeen* yhdistyvät sekä suomalaiset että amerikkalaiset kokemukset syyskuun 11. jälkeisistä tapahtumista ja tunnoista.

Jaman ja Korhosen teoksia voi luonnehtia suomalaisten diplomaattiseksi tulkinnaksi, joihin verrattuna amerikkalaiset ’ampuvat kovilla panoksilla’. Esimerkkinä ”jenkien” suorapuheisuudesta mainittakoon Chomskyn lähes itsestäänselvyyden lailla esittämä toteamus, että al-Qaida on USA:n myötävaikutuksella luotu järjestö, jota valtio tuki niin kauan kuin sille itselleen oli

1. William Blum (2002) *Roistovaltio. Maailman ainoa supervaltia*, Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Sannakko.

Noam Chomsky (2002) *New York 11.9.*, Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Sannakko.

Olavi Jama (toim.) (2002) *First we take Manhattan – Terrorismi ja uusin maailmanjärjestys*. Kirjoittajat: Tomi Ervamaa, Olavi Jama, Rinna Kullaa, Riikka Kuusisto, Aini Linjakumpu, Marja Mustakallio, Pasi Päivinen, Leif Salmén, Tiina Seppälä, Reetta Vairimaa, Matti Wuori. Keuruu: LIKE-kustannus.

Keijo Korhonen (2002) *Haavoitettu jättiläinen. Yhdysvallat syyskuun 2001 jälkeen*, Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.

siitä hyötyä. Osittain kyse on myös retorikkasta. Kyllä Korhonenkin osaa sanoa asiat suoraan, mutta hänen esitystapansa ei ole yhtä suorapuheinen ja rohkea kuin Chomskyn, eikä siten myöskään yhtä selkeä. Esim. USA:n päämääristä nk. terrorismin vastaisessa sodassa Korhonen totesi jo vuosi sitten:

Kysymys ei ole siitä, etteikö Saddam ansaitsisi tulla syöstyksi vallasta. Hän on epäilyksittä verinen hirmuhallitsija ja massamurhaaja. Hän on käyttänyt kemiallisia aseita ja kaikkesta päätellen yrittää hankkia mitä tahansa muita joukkotuhouaseita. Hän on pitänyt pilkkanaan Yhdistyneitä Kansakuntia ja kansainvälistä oikeutta.

Kysymys on ennen kaikkea siitä, että YK:n mahtavin jäsenmaa julistaa itsellään olevan vapaa valinnanvarainen metsästysoikeus missä päin tahansa.

Pahaa ei sanota nimeltä. Chomsky sen sijaan nimittää USA:ta maailman ”johtavaksi terroristivaltioksi”.

Ikuinen taistelu pahaa vastaan

Samanaikaisesti kun Chomsky ja Blum leimaavat USA:n maailman pahimmaksi rois-tovaltioksi, se itse pyrkii sinnikkäästi osoittamaan tuon kyseenalaisen kunnian kuuluvan Irakille. USA:n Irakissa aloittaman operaation taustalla ovat ensisijaisesti muut kuin konkreettiset uhat. Irak samoin kuin muut nk. ”pahuuden akselin” maat uhmaavat USA:n ylivaltaa eivätkä sitoudu sen maailmanpolitiikassa haltuun ottaman määräysvallan osoittamaan ruotuun. Tämä tosiasia ei kuitenkaan riittäisi sodan perusteeksi ja sen vuoksi on tartuttava hyvin järeisiin symbolisiin aseisiin. Tärkeä osa taistelusta käydään täysin symbolisella tasolla, taisteluna moraalisesta hyvän ja pahan välillä. Uhkakuvat ovat osittain konstruoituja, mutta niissä on myös siteeksi totta. Totuuden sirpaleiden ja uskottavien uhkakuvien ylläpito jää mediastrategien hoidettavaksi, jotka sopivin väliajoin nostavat nämä oletetut uhkakuvat – kemialliset ja muut joukkotuhouaseet, terrorihyökkäykset – esiin niin, etteivät ne pääse kansalaisilta unohtumaan.

Irakin, Iranin ja Pohjois-Korean moraalinen ”pahuus” liittyy sekä terrorismin ukaan että USA:n itseymmärrykseen suurena ”hyvänä”. USA:n kansallisen itsetunnon perusta on näkemys taivaallisesta kohtalosta (*manifest destiny*). USA ymmärtää itsensä valituksi kansaksi, jonka tehtävä on maailman pelastaminen. Korhosen mukaan: ”Terrorismin vastaisen sodan on pakko olla voitollinen, sillä Hyvän on aina voitettava Paha. Mutta taistelu tulee kestäämään pitkään, on presidentti toistuvasti varoittanut amerikkalaisia.” Pahan asemassa ovat vuorotellen historiassa olleet mm. saksalaiset, japanilaiset, kiinalaiset, neuvostoliittolaiset ja nyt ovat vuorossa Saddam Husseinin johtamat irakilaiset. Uskooko USA:n hallitus siis itse omaan kutsumukseensa? Blumin mukaan se ajaa omia etujaan ja sen harjoittama ulkopoliittikka saattaa näyttää typerältä, koska hallitus pyrkii peittämään todelliset motiivinsa. Tästä johtuen hallituksen omalle toiminnalleen esittämät syyt eivät ole vakuuttavia. ”Mutta se, ettei kansa ymmärrä heidän toimintaansa, ei tee heistä sekopäitä. Se, että he ovat valehtelijoita, ei merkitse, että he olisivat tyhmiä.”

Hyvin voimakkaasti symbolinen oli myös bin Ladenia vastaan käyty maailmanlaajuisen ajojahti. Kuten Korhonen toteaa: ”Vuoden 2001 Pahan mestarista ei ole epäilystäkään. Mutta kun Osama bin Laden on nyttemmin häipynyt tuntemattomiin, on jouduttu vaikeuksiin. Historiaan poistunut mies ei voi kantaa toimivan Pahan paholaisenkaapua.” bin Laden todella sai vuoden 2001 ”Pahan mestarin” aseman, vaikka pitävää näyttöä syyskuun 2001 terrori-iskujen syyllisistä ei julkisuudessa edelleenkaan ole esitetty. Chomskyn mielestä bin Laden saatetaan olla niiden takana, mutta vaikei konkreettista yhteyttä olisikaan, hän on todennäköisesti ollut toimijoiden esikuvana. Chomskyn mielestä olennaisinta onkin se, mitä bin Laden symboloi: tämä ei itse pyri demokratiaan vaan oikeaoppiseen islamilaiseen valtaan, mutta hänestä on tullut symboli USA:n politiikkaa vastustaville.

Chomskyn analyysiin voi vielä lisätä, että samalla tavoin kuin Vietkongin sissit ja Che Guevara 1960-luvulla, bin Laden on myös

sen symboli, että ylivoimaiselta vaikuttavaa valtiomahtia ylipäättään on mahdollista vastustaa – vaikka se sitten edellyttäisikin suurta rohkeutta, sananmukaisesti itsemurhavalmiutta. USA:n ylivaltaa kuvaa Blumin kirjan vyöryttämistä painavista faktoista mm. se, että USA:n puolustusbudjetti on yhtä suuri kuin sitä suuruusjärjestyksessä seuraavan 12 valtion *yhteensä*.

Matalan intensiteetin sota

Chomsky pyrkii asettumaan USA:n hallinnon mediastrategiaa vastaan historiallisen analyysin ja päättelykyvyn avulla. Hän ottaa lukijan mukaan pitkälle matkalle, joka kulkee kolmen vuosikymmenen taakse Vietnamin viidakoista Afganistanin vuorisotalueelle ja päättyy New Yorkin ja Pentagonin terrori-iskuihin. Tuon matkan punainen lanka on USA:n pyrkimys varmistaa oma sotilaallinen valta-asemansa koko maapallon alueella, mutta siihen liittyy mitä erilaisimpia osatavoitteita.

Chomskyn mielestä Vietnamin sodan kohdalla olennaista eivät olleet sen USA:lle aiheuttamat menetykset – joita Chomsky ei myöskään vähättele – vaan sen koko Indokiinan alueelle aiheuttama katastrofi. Tässä historiallisessa katsauksessa hän toteuttaa samaa perspektiivin muutos -strategiaa kuin edellä pahimman terroristivaltion määrittelyssä. Lisäksi Chomsky rinnastaa ne vaikutukset, jotka Vietnamin sodalla oli USA:lle siihen, mitä Afganistanin miehitys merkitsi Neuvostoliitolle:

Sota loppui koko Indokiinan tuhoamiseen. Ellemme hyväksy tätä tosiseikkaa, emme voi puhua vakavasti Vietnamin sodasta. On totta, että sota maksoi paljon USA:lle, mutta vaikutus Indokiinaan oli paljon kauheampi. Myös invaasio Afganistaniin maksoi paljon Neuvostoliitolle, mutta se ei ole varsinainen ongelma pohdittaessa tätä rikosta.

Vuonna 1979 sekä USA:n että Neuvostoliiton kohtaloksi muodostui Afganistan. Chomskyn mukaan Neuvostoliiton ”invaasio” oli USA:n, tarkemmin ottaen silloisen presidentti Carterin puolustuspoliittisen neuvonantajan Zbigniew Brzezinskin pro-

vosoima teko; Brzezinski on sen myös avoimesti myöntänyt ja on siitä edelleenkin ylpeä. Chomskyn mukaan tuo provokaatio perustui USA:n toimesta tapahtuneeseen laittomien sissiryhmien aseistamiseen, josta myös al-Qaida sai alkunsa. Vuodesta 1979 lähtien tämäntyyppinen ”matalan intensiteettitason sodankäynnin” taktiikka on tullut yhä tärkeämmäksi osaksi USA:n puolustusstrategiaa. Se täydentää koko maapallon alueelle suunnattua perinteistä varustelua. Perinteisen varustelun uusin vaihe on ”avaruuspuolustus”, joka Chomskyn mukaan on ohjuspuolustukselle luotu eufemismi.

USA:n provokaation ja Neuvostoliiton ”invaasion” myötä Afganistan ja Keski-Aasian alue kietoutuivat entistä tiiviimmin osaksi suurvaltojen välistä vastakkainasettelua. Vuoden 1979 tapahtumien seurauksena Afganistanista tuli talebanien hallitsema valtio ja siten terrorismin vastaisen sodan ensimmäinen kohde. Chomskyn mukaan alue siis edelleenkin joutuu kärsimään selkkauksista, jotka hyvin selkeästi ovat USA:n vuoden 1979 toiminnan jälkiseurauksia.

Terrorismin määrittelyn ongelma

Jaman kirjassa terrorismin määrittely lankeaa Pasi Päiviselle. Päivinen ryhtyy rohkeasti ratkomaan tätä vaikeaa tehtävää ja lähestyy ilmiötä sekä historiallisesti että systemaattisesti. Sana *terrori* on todellakin peräisin Ranskan vallankumouksen ajalta, mutta entä sana *terrorismi* siinä merkityksessä kuin me sitä nykyään käytämme?

Päivisen käyttämä terrorismin systemaattinen tarkastelutapa on perinteinen ja laajalle levinnyt (vrt. esim. Walter Laquer). Se kohdistaa päähuomionsa tekojen lainvastaisuuteen, ts. rikolliseen luonteeseen. Se näyttäisi antavan kriteerit sen määrittelyyn, mikä on terrorismia, mutta jättää monia muita kysymyksiä avoimeksi. Näin Päivinen esim. toteaa, että eräs terrorismin alalaji, uskonnollinen terrorismi pyrkii ”enenevässä määrin... vaikuttamaan yhteiskuntaan sekä uskonnon että politiikan kautta”, jolloin ”sen voima kasvaa ja vaikutukset saattavat olla pelottavia”. Hän ei kuitenkaan lähde tarkemmin erittelemään sitä, oliko syyskuun 11. iskujen kohdalla kysymys juuri tämän-

tyyppisestä toiminnasta. Avoimeksi jää myös se, mistä uskonnollisen terrorismin ”vaarallinen fanatismi” saa käyttövoimansa.

Vaikka Päivinen noudattaa terrorismin vakiintunutta määrittelytapaa, hän ei täysin allekirjoita kyseessä olevan ”perinteisen rikollisuuden” vaan korostaa omassa määrittelyssään pyrkimystä poliittiseen vaikuttamiseen. Häntä radikaalimpi on Keijo Korhonen, joka ei luokittele syyskuun 11. päivän toimijoita rikollisiksi, vaan yhdeksi monista ”alivaltiollisista ryhmistä”:

Alivaltiolliset ryhmät ovat kautta aikojen uhmanneet suvereenieja valtioita, mutta vasta nykyajan teknologia aseiden, tiedonvälityksen, liikenteen ja propagandan aloilla on avannut niille tykkäänään uusia mahdollisuuksia... Kun valtiot turvautuvat aseisiin, kysymyksessä on sota. Kun alivaltiolliset ryhmät tekevät saman, se on terrorismia.

Chomsky ja Blum harppaavat Korhosen näkemyksestä vielä askeleen eteenpäin. Heidän mielestään terroriteot eivät ole ainoastaan sodankäyntiä vallan saavuttamiseksi vaan juontavat juurensa tähänastisen vallankäytön epäkohdista. Blum luettelee puolen sivun verran Yhdysvaltain toimia, jotka mm. voivat olla syynä siihen kohdistettuihin kostoiskuihin ja toteaa: ”Tässä osa niistä Yhdysvaltain toimista, jotka voivat tehdä arabista tai muslimista fanaatikon, terroristin, ihmisen joka pitää Amerikkaa ’Suurena Saatanana’.”

Ajankohtaiseen Irakiin liittyvinä esimerkeinä Blum mainitsee mm. sen, että USA pommitti 1991 köyhdytettyä uraania sisältävällä ohjuksella rikki pomminsuojan Irakissa. Iskussa kuoli satoja ihmisiä, myös naisia ja lapsia. Lisäksi taloudelliset pakotteet ovat Irakissa aiheuttaneet arvioiden mukaan miljoonan ihmisen kuoleman 1990-luvulla. USA:n puolustusministeriö on hyvin selvillä USA:n omien toimien ja siihen kohdistettujen terroritekojen syy-seuraussuhteesta, kuten Blumin lainaama ko. viiraston asiakirja osoittaa.

Chomskyn mukaan terrorismin määrittelyn vaikeuden syy olisi juuri valtioiden oman toiminnan samankaltaisuus terroris-

miksi määritellyn rikollisen toiminnan kanssa. Mikäli tarkastelun suuntaa muutetaan, on pakko myöntää, että terrorismin määrittelyt pätevät myös niiden omaan toimintaan:

Käsite ’sota terrorismia vastaan’ on enemmän propagandistinen, ellei tämä ’sota’ tosiaan kohdistu terroristeihin. Mutta tätä seikkaa ei pohdita lainkaan, koska länsivallat eivät voisi ikinä pitää kiinni omasta virallisesta terrorismin määritelmästä, joka on kirjattu USA:n lakiin ja armeijan ohjesääntöön. Mikäli niin tehtäisiin, paljastuisi heti että USA ja sen liittolaiset ovat johtavia terroristivaltioita.

USA:n voimankäyttö on kuitenkin tapahtunut pääasiassa yhteisymmärryksessä sen kohteiden kanssa. Blumin kirja dokumentoi tätä ”terroristivaltio” USA:n viimeiset 70 vuotta harjoittamaa ”suojeluhuiputusta”. Blumin mukaan USA uskotteli maailmalle olevan olemassa salaliitto, joka uhkasi sitä, ”*Kansainvälinen kommunistinen salaliitto*”. Näin se sai maailman uskomaan sen välttämättä tarvitsevan USA:n suojelua. Blum havainnollistaa ajatustaan vertaamalla sitä sukupuolten väliseen voimien epätasapainoon ja siitä aiheutuvaan pelkoon:

Yhtä nokkelaa suojeluhuiputusta ei ole nähty sen jälkeen, kun miehet vakuuttivat naisille että nämä tarvitsevat miehiä suojelejoikseen. Jos miehet katoaisivat maan päältä, moniko nainen pelkäisi liikkua ulkona öisin?

Mieluummin elävänä vai kuolleena?

Diplomaattiset suomalaiset eivät myöskään näe ongelman käytännön ydintä, sitä, että terroristeiksi luokiteltuja toimijoita tai sel-laisiksi epäiltyjä ei useimpien valtioiden lainvalvojien toimesta luokitella edes rikollisiksi, vaan lainsuojattomiksi. Chomsky ottaa haastatteluissaan toistuvasti esiin Oklahoma Cityssä vuonna 1995 tehdyn pommi-iskun konkreettisena esimerkkinä tästä ongelmasta. Iskun kohdalla oltiin aluksi varmoja siitä, että sen takana olivat palestii-

nalaisryhmät ja vaadittiin Lähi-idän pommituksia. ”Kun teko osoittautui USA:n sisäiseksi ja äärioikeistoon liittyväksi, ei alettu vaatia Montanan tai Idahon hävittämistä. Sen sijaan etsittiin syyllistä, joka löydettiin, tuotiin oikeuden eteen ja tuomittiin.”

Terrorismista epäiltyjen kyseenalainen kohtelu on tullut julkisuudessa jonkin verran esiin USA:n tukikohtaan Guantanamoon sijoitettujen vankien kohdalla, mutta esim. bin Ladenin villin lännen tyyliin toteutettu etsintäkuulutus ei ole aiheuttanut juurikaan ihmettelyä. Hyvän huomion esittää Jaman teoksessa Tiina Seppälä: kun USA julisti haluavansa Osama bin Ladenin *dead or alive*, elävänä tai kuolleen, oli tuon uhkauksen suomenkielinen ilmiö ”hieman armeliaampi” asettaessaan ’elävä’ vaihtoehdon etusijalle!

Keskeinen ongelma myös terrorismin kohdalla on julkisuus. Päivisen ja Korhosen mukaan terroristit pystyvät käyttämään sitä hyväkseen. Päivisen mukaan terroristien ja median välillä on ”symbioottinen suhde”, jossa ”todellinen hyötyjä on terroristijärjestö, joka kuljettaa toimittajia haluamaansa suuntaan kuin pussia narussa”. On totta, että meidän aikamme terrorismin elinehto on Korhosen mainitsema tavoin julkisuus – tämä myös osoittaa, ettei ilmiötä voida suoraan rinnastaa Ranskan vallankumouksen ajan terrori-käsitteeseen. Tällä hetkellä näyttävät kuitenkin USA:n hallinnon ja armeijan informaatio-osodan strategit vievän sekä mediaa että median kuluttajia kuin pussia narussa.

Paitsi historiallisesti myös maailmanpoliittisesti laajempi ja armottomampi tarkastelu on se, minkä avulla Chomsky saa suomalaiskirjoittajia tukevamman otteen terrorismin syistä, siitä, mistä al-Qaidan ja muiden mm. uskonnollisesti legitimoitujen ääriryhmien toiminnassa on kyse. Hänen argumentointinsa tuo hyvin esiin sen, että yksinkertaista selitystä tapahtumille on turha etsiä. Tällainen olisi esim. se, että USA:n hyökkäyksessä Irakiin on kyse puhtaasti taloudellisista intresseistä eli lähinnä edullisen öljyn saannin turvaamisesta. USA:n tavoitteita ei voi redusoida öljyyn, vaan sillä on Keski-Aasiassa kyseessä oman maailmanpoliittisen valta-asemansa puolustaminen mm. Kiinaa vastaan, jonka talouden kasvuvauhti on vähintään yhtä suuri uhka USA:lle kuin öljyn hinta. Maanpaossa elävä arabikirjailija Abdul Amir Al-Rekabi on tiivistänyt Irakin sodan alun tilanteen Chomskyn lailla armottomasti: hänen mukaansa terrorin ”oletettu uhka toimii agitatiovälineenä, joka mahdollistaa USA:n valtan- ja johtoaseman tavoittelun kaikkialla maailmassa, erityisesti suhteessa sen eurooppalaisiin ja aasialaisiin kilpailijoihin” (*Berliner Zeitung* 27.2.2003). ”Arabien Haveliksi” luonnehdittu Al-Rekabi näkee kuitenkin tilanteessa toivon kipinän, sillä myöskään USA ei pysty hallitsemaan niitä kansallisia, uskonnollisia ja poliittisia voimia, jotka se toiminnallaan panee liikkeelle. Nämä voimavarat mahdollistavat tilaisuuden tullen alueen omintakeisen – ei USA-johtoisen – kehityksen sodan jälkeen. ■